

Małgorzata Fronczek

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach
Wydział Ekonomii
Katedra Międzynarodowych Stosunków Ekonomicznych
malgorzata.fronczek@ue.katowice.pl

HANDEL WEWNĄTRZWSPÓLNOTOWY CZY Z KRAJAMI TRZECIMI – KIERUNKI ZMIAN W POLSKIEJ WYMIANIE Z ZAGRANICĄ PO 2003 ROKU

Streszczenie: Artykuł poświęcony został zmianom, jakie nastąpiły w kierunkach polskiego handlu zagranicznego po przystąpieniu do Unii Europejskiej. Analizie poddano obroty towarowe ogółem oraz w podziale na rodzaje produktów według klasyfikacji SITC. Szczególną uwagę skoncentrowano na udziale w tym handlu obrotów wewnątrzspółnotowych. Wyniki badań przeprowadzonych dla lat 2004-2013 pokazują, że udział państw członkowskich (głównie za sprawą „starych” krajów) w polskim handlu zagranicznym wyraźnie się zmniejszył i wydaje się, że taka tendencja jest trwała. Było to również zjawisko charakterystyczne dla obrotów właściwie wszystkimi rodzajami produktów, a szczególnie tymi, które stanowią większość polskiego handlu zagranicznego: maszynami i sprzętem transportowym, chemikaliami i innymi wyrobami przemysłowymi.

Słowa kluczowe: handel zagraniczny Polski, handel wewnątrzspółnotowy, handel z krajami trzecimi.

Wprowadzenie

W literaturze¹ dotyczącej teorii integracji gospodarczej wskazuje się na wiele korzyści związanych z likwidacją barier w przepływie towarów, usług, kapitału i siły roboczej. Podkreśla się, że szczególnie w unii celnej pojawiają się: efekt kreacji handlu i efekt przesunięcia w handlu. Zniesienie ceł w wymianie

¹ Literatura dotycząca procesu integracji gospodarczej i jej efektów jest niezwykle bogata, dlatego nie sposób przytoczyć jej w całości (por. m.in.: Budnikowski [2006], Wysokińska, Witkowska [2001], Czarzyńska, Śledziwska [2007]).

wewnętrznej oraz wprowadzenie wspólnej taryfy celnej w obrotach z krajami trzecimi sprzyjają wzrostowi strumieni handlu pomiędzy członkami ugrupowania i zmianie kierunków importu, kiedy import z krajów trzecich jest zastępowany importem od innych członków Unii.

W przypadku Polski oba te efekty pojawiły się jako skutek transformacji ustrojowej i załamania się handlu z byłymi krajami RWPG oraz implementacji postanowień III części Układu Europejskiego [Układ Europejski...], która weszła w życie już w 1994 r., a zatem dużo wcześniej niż nastąpiło uzyskanie przez Polskę członkostwa we Wspólnotach Europejskich. Celem artykułu jest analiza zmian w kierunkach i strukturze towarowej polskiego handlu zagranicznego, jakie nastąpiły po 2003 r., szczególnie w odniesieniu do udziału w nim tzw. wymiany wewnątrzspółnotowej (*intra-trade*), aby sprawdzić, czy efekt przesunięcia w polskim handlu zagranicznym był obecny również po przystąpieniu do Unii Europejskiej i poszerzeniu jej o nowe kraje.

Badania objęły lata 2004-2013, a do obliczeń wykorzystano dane GUS. Aby wyniki były porównywalne, przyjęto stały skład członkowski Unii Europejskiej według stanu na koniec 2013 r., tj. 15 „starych” państw oraz 13 „nowych” członków, przyjętych w 2004, 2007 i 2013 r.

1. Polski handel zagraniczny w latach 2004-2013 według kierunków geograficznych

1.1. Kierunki geograficzne polskiego eksportu

Po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej polski eksport rósł średnio o ok. 12% rocznie. Jego wartość ogółem wzrosła w tym czasie z niecałych 74 mld USD do 206 mld USD, tj. blisko trzykrotnie. Najważniejszymi odbiorcami polskich produktów były kraje Unii Europejskiej (odpowiednie dane zawiera tabela 1). Wartość eksportu do wszystkich członków Unii Europejskiej wzrosła w badanym okresie z 60 mld USD do 155 mld USD (około 2,5-krotnie). Do „starych” krajów trafiły w 2004 r. produkty o wartości ok. 50 mld USD, a do „nowych” krajów – o wartości ok. 10 mld USD. W 2013 r. wartość polskiego eksportu do „starych” państw była 2,5-krotnie wyższa niż w 2004 r. i osiągnęła prawie 120 mld USD, a eksport do „nowych” członków ugrupowania miał 3,5-krotnie większą wartość niż na początku badanego okresu i wynosił niemal 35 mld USD. Eksport do krajów trzecich również bardzo wyraźnie wzrósł z 14,3 mld USD w 2004 r. do 51,5 mld USD w 2013 r. (około 3,6-krotnie).

Tabela 1. Eksport Polski w latach 2004-2013 według kierunków przeznaczenia (w mln USD)

Kraje	2004	2006	2008	2009	2010	2011	2012	2013
„Stare” kraje	49 657,5	69 657,6	105 868,3	87 823,9	101 337,1	117 394,5	109 563,3	119 594,4
„Nowe” kraje	9 847,0	17 110,7	28 524,2	21 334,9	25 704,1	31 409,5	31 058,4	34 962,6
UE-28 razem (intra-trade)	59 504,5	86 768,3	134 392,6	109 158,8	127 041,2	148 804,0	140 621,7	154 557,0
Kraje trzecie (extra-trade)	14 276,7	22 815,8	37 467,3	27 482,5	32 716,5	41 443,5	44 038,9	51 581,0
Ogółem	73 781,2	109 584,1	171 859,9	136 641,3	159 757,6	190 247,5	184 660,6	206 138,0

Źródło: [GUS, 2015].

Przeciętne tempo wzrostu polskiego eksportu ogółem w analizowanych latach wynosiło 12,1%, jednak eksport do Unii Europejskiej rósł zdecydowanie wolniej niż do krajów trzecich (średnio 11,2% rocznie wobec 15,3% rocznie). Warto podkreślić, że tempo wzrostu eksportu Polski do państw członkowskich Unii było zróżnicowane, eksport na rynki „starych” państw rósł w tempie ok. 10,3% rocznie, a na rynki „nowych” państw o ok. 15,1% rocznie. Trzeba w tym miejscu zaznaczyć, że w latach 1994-2003, tj. przed przystąpieniem kraju do Unii polski eksport do państw UE-15 wzrastał w szybszym tempie niż po przystąpieniu do niej. Przeciętnie bowiem rósł o 13,3% rocznie [Wiśniewski, Hykawy, Jatzak, 2008; Rocznik statystyczny..., 1995, 1997, 1999, 2001, 2003].

Szczegółowe dane zamieszczone w tabeli 2 pokazują, że tuż po wschodnim rozszerzeniu bardzo dynamicznie wzrastała wartość polskiego eksportu do „nowych” członków Unii, ale od 2008 r. najszybciej wzrastał eksport do krajów trzecich. Trzeba również podkreślić, że roczne zmiany tempa wzrostu polskiego eksportu bardzo dobrze odzwierciedlają zmiany w koniunkturze. Pokazują bardzo gwałtowne załamanie handlu w 2009 r. (jako skutek kryzysu walutowego) i w 2012 r. (kiedy wciąż były odczuwane skutki kryzysu walutowego w strefie euro, a dodatkowo pogorszyły się wyniki gospodarki USA) [Marczewski 2011, 2012, World Trade Report 2013]. W 2012 r. polski eksport do państw Unii Europejskiej wyraźnie się skurczył (o 5,5% w stosunku do poprzedniego roku), ale eksport na zewnątrz Unii wzrósł (o 6,3% w porównaniu z 2011 r.).

Tabela 2. Tempo wzrostu eksportu Polski w latach 2005-2013 według kierunków przeznaczenia (w %)

Kraje	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	średniorocznie
„Stare” kraje	17,1	19,8	25,2	21,4	-17,0	15,4	15,8	-6,7	9,2	10,3
„Nowe” kraje	26,1	37,8	32,3	26,0	-25,2	20,5	22,2	-1,1	12,6	15,1
UE-28 razem (intra-trade)	18,6	23,0	26,6	22,4	-18,8	16,4	17,1	-5,5	9,9	11,2
Kraje trzecie (extra-trade)	31,7	21,3	26,9	29,5	-26,6	19,0	26,7	6,3	17,1	15,3
Ogółem	21,1	22,6	26,6	23,8	-20,5	16,9	19,1	-2,9	11,6	12,1

Źródło: [GUS, 2015].

Takie zróżnicowane tempo rozwoju eksportu wpłynęło na zmiany jego struktury geograficznej. Odpowiednie dane prezentuje tabela 3.

Tabela 3. Struktura eksportu Polski w latach 2004-2013 według kierunków przeznaczenia (w %)

Kraje	2004	2006	2008	2009	2010	2011	2012	2013
„Stare” kraje	67,3	63,6	61,6	64,3	63,4	61,7	59,3	58,0
„Nowe” kraje	13,3	15,6	16,6	15,6	16,1	16,5	16,8	17,0
UE-28 razem (intra-trade)	80,6	79,2	78,2	79,9	79,5	78,2	76,2	75,0
Kraje trzecie (extra-trade)	19,4	20,8	21,8	20,1	20,5	21,8	23,8	25,0
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: [GUS, 2015].

Pomiędzy 2004 a 2013 r. nastąpiła wyraźna zmiana kierunków przeznaczenia towarów, które Polska sprzedawała do innych państw. Pomimo powiększenia składu członkowskiego Unii udział obrotów wewnątrzspółnotowych w polskim eksporcie zmniejszył się z prawie 81% do 75%. Taka sytuacja była spowodowana zmniejszeniem się udziału „starych” państw w naszym eksporcie z 67% do 58%, bowiem jednocześnie udział „nowych” krajów w polskim eksporcie wzrósł z 13,3% do 17%.

Z danych GUS za lata 1989-2003 (tj. z okresu przedakcesyjnego) wynika, że udział państw UE w polskim eksporcie wzrósł z 28% w 1989 r. do 63% w 1994 r. [Rocznik statystyczny..., 1998], w kolejnych latach po poszerzeniu UE do piętnastu członków również wzrastał aż do 1999 r., kiedy osiągnął 71% [Rocznik statystyczny..., 1995, 1997, 1999, 2001]. Od 2000 r. udział państw UE w eksporcie Polski zaczął spadać i taka tendencja utrzymała się aż do końca badanego okresu [Rocznik statystyczny..., 2003, GUS, 2015]².

1.2. Kierunki geograficzne polskiego importu

W latach 2004-2013 po stronie polskiego importu pojawiły się podobne tendencje jak po stronie eksportu (dane odnoszące się do importu zaprezentowano w tabeli 4).

Tabela 4. Import Polski w latach 2004-2013 według kierunków pochodzenia (w mln USD)

Kraje	2004	2006	2008	2009	2010	2011	2012	2013
„Stare” kraje	52 533,2	57 791,0	68 463,4	89 929,0	111 248,9	78 349,0	88 706,5	105 888,4
„Nowe” kraje	8 176,0	9 509,7	11 872,5	15 417,2	19 424,1	14 270,8	17 506,3	21 118,4
UE-28 razem (intra-trade)	60 709,2	67 300,7	80 336,0	105 346,2	130 673,0	92 619,9	106 212,8	127 006,8
Kraje trzecie (extra-trade)	27 447,2	34 238,1	45 309,4	58 826,3	79 805,5	56 950,0	71 850,1	85 324,1
Ogółem	88 156,4	101 538,8	125 645,3	164 172,5	210 478,5	149 569,8	178 062,9	212 330,9

Źródło: [GUS, 2015].

² Skład Unii Europejskiej zgodny ze stanem faktycznym w poszczególnych latach.

Wartość przywożonych z zagranicy dóbr wzrosła w analizowanym okresie około 2,4-krotnie: z 88 mld USD do 212 mld USD. Wartość importu z Unii Europejskiej jako całości wzrosła dwukrotnie: z 60 mld USD do 127 mld USD, w tym ze „starych” państw z 52 mld USD do 106 mld USD (dwukrotnie), a z „nowych” państw z 8 mld USD do 21 mld USD (2,6-krotnie). W tym czasie wartość produktów przywożonych do Polski spoza wspólnego unijnego rynku wzrosła ponadtrzykrotnie (z 27 mld USD do 85 mld USD).

Dane zamieszczone w tabeli 5 potwierdzają opisane powyżej trendy. W latach 2004-2013 średnie roczne tempo wzrostu polskiego importu z krajów UE-28 wynosiło 8,1%, podczas gdy wartość importu z krajów trzecich rosła przeciętnie o 13,6% rocznie. Podobnie jak przypadku eksportu, szybciej rósł import Polski z „nowych” niż ze „starych” członków ugrupowania (średniorocznie 10,6% wobec 7,6%). Również podobnie jak w odniesieniu do eksportu, tempo wzrostu importu z UE-15, tj. przed przystąpieniem do Unii, było wyższe niż po przystąpieniu do niej. W latach 1994-2003 średniorocznie wzrastał o 12,9% rocznie [Wiśniewski, Hykawy, Jateczak, 2008; Rocznik statystyczny..., 1995, 1997, 1999, 2001, 2003].

Tabela 5. Tempo wzrostu importu Polski w latach 2005-2013 według kierunków przeznaczenia (w %)

Kraje	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	średniorocznie
„Stare” kraje	10,0	18,5	31,4	23,7	-29,6	13,2	19,4	-10,1	7,1	7,6
„Nowe” kraje	16,3	24,8	29,9	26,0	-26,5	22,7	20,6	-10,0	6,8	10,6
UE-28 razem (intra-trade)	10,9	19,4	31,1	24,0	-29,1	14,7	19,6	-10,1	7,0	8,1
Kraje trzecie (extra-trade)	24,7	32,3	29,8	35,7	-28,6	26,2	18,8	-1,2	2,7	13,6
Ogółem	15,2	23,7	30,7	28,2	-28,9	19,1	19,2	-6,5	5,2	10,1

Źródło: [GUS, 2015].

Przegląd rocznych danych obrazujących tempo wzrostu importu z poszczególnych krajów pozwala zaobserwować, że właściwie we wszystkich analizowanych latach import z krajów trzecich wzrastał szybciej niż import z innych państw członkowskich Unii. Wydaje się także, że chociaż w latach kryzysowych (2009 i 2012) odnotowano wyraźne zmniejszenie jego wartości, to był on mimo wszystko mniej wrażliwy na pogorszenie koniunktury.

Omówione tendencje wpłynęły na zmiany struktury geograficznej polskiego importu (tabela 6).

Podobnie jak w eksporcie, tak i w tym przypadku nastąpiło przesunięcie kierunków dostaw z rynku wewnątrzspółnotowego na rynki krajów trzecich. Udział importu z krajów Unii w ogólnym imporcie Polski zmniejszył się z niemal 70% w 2004 r. do 58,5% w 2013 r. Był to niewątpliwie efekt zmniejszenia

udziału importu ze „starych” państw członkowskich. W 2004 roku pochodziło z nich prawie 60%, a w 2013 r. było to już poniżej 50% wszystkich przywożonych do Polski dóbr z zagranicy.

Tabela 6. Struktura importu Polski w latach 2004-2013 według kierunków pochodzenia (w %)

Kraje	2004	2006	2008	2009	2010	2011	2012	2013
„Stare” kraje	59,6	54,5	52,9	52,4	49,8	49,9	47,9	48,8
„Nowe” kraje	9,3	9,4	9,2	9,5	9,8	9,9	9,6	9,7
UE-28 razem (intra-trade)	68,9	63,9	62,1	61,9	59,6	59,8	57,5	58,5
Kraje trzecie (extra-trade)	31,1	36,1	37,9	38,1	40,4	40,2	42,5	41,5
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: [GUS, 2015].

GUS podaje, że w latach 1989-2003, czyli przed akcesją Polski, udział dóbr pochodzących z Unii w polskim imporcie wzrósł z 31% w 1989 r. do 58% w 1994 r. [Rocznik statystyczny..., 1998], w latach 1995-1999 utrzymywał się na podobnym poziomie: 64-65% [Rocznik statystyczny..., 1995, 1997, 1999, 2001], a następnie od 2000 r. zaczął spadać i ten trend był widoczny aż do 2013 r. [Rocznik statystyczny..., 2003; GUS, 2015]³.

2. Polski handel zagraniczny w latach 2004-2013 według SITC

2.1. Struktura towarowa polskiego eksportu

Polski eksport towarów zarówno do państw Unii Europejskiej, jak i do państw trzecich był w badanym okresie bardzo podobny (jego strukturę prezentuje tabela 7). Dominowały w nim: wyroby klasyfikowane według surowca (SITC 6), maszyny i urządzenia transportowe (SITC 7) oraz różne wyroby przemysłowe (SITC 8). Bezspornie najważniejszą grupą eksportowanych przez Polskę dóbr były maszyny, a szczególnie sprzęt transportowy. Dane pokazują, że ich udział w handlu wewnątrzspółnotowym zmniejszył się z 39% w 2004 r. do 35% w 2013 r., ale równocześnie wzrósł ich udział w eksporcie do krajów trzecich: z 37% do 44%.

³ Skład Unii Europejskiej zgodny ze stanem faktycznym w poszczególnych latach.

Tabela 7. Struktura eksportu Polski w 2004 i 2013 r. według SITC i kierunków (w %)

	2004				2013				
	Ogółem	UE-28 (intra-trade)		Kraje trzecie (extra-trade)	Ogółem	UE-28 (intra-trade)		Kraje trzecie (extra-trade)	
		UE-28	„stare” kraje UE			„nowe” kraje UE	UE-28		„stare” kraje UE
SITC 0	7,7	7,3	6,7	10,5	9,6	11,0	11,3	12,5	9,9
SITC 1	0,5	0,3	0,2	0,8	1,1	1,3	1,5	1,7	0,7
SITC 2	2,6	2,8	2,8	2,3	1,8	2,5	2,5	2,1	2,3
SITC 3	5,5	6,1	5,1	11,2	2,7	4,7	4,9	4,4	4,0
SITC 4	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1	0,3	0,4	0,2	0,2
SITC 5	6,4	5,2	3,9	11,8	11,5	9,2	8,8	7,9	10,5
SITC 6	23,3	23,1	22,1	27,8	24,5	20,2	21,0	20,0	17,6
SITC 7	38,8	39,2	42,7	21,3	37,1	37,6	35,4	37,4	44,2
SITC 8	15,1	15,9	16,3	14,3	11,6	13,0	13,9	14,8	10,1
SITC 9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,3	0,2	0,2	0,5
SITC razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: [GUS, 2015].

Tabela 8. Udział grup krajów w eksporcie Polski w 2004 i 2013 r. według SITC (w %)

Produkty wg SITC	2004				2013			
	UE-28 razem	UE-28 (intra-trade)		Kraje trzecie (extra-trade)	UE-28 razem	UE-28 (intra-trade)		Kraje trzecie (extra-trade)
		„stare” kraje UE	„nowe” kraje UE			„stare” kraje UE	„nowe” kraje UE	
SITC 0	76,0	57,9	18,1	24,0	77,4	58,0	19,4	22,6
SITC 1	53,1	31,7	21,4	46,9	86,5	65,1	21,5	13,5
SITC 2	86,2	74,2	12,0	13,8	76,9	62,3	14,6	23,1
SITC 3	90,5	63,1	27,4	9,5	78,4	54,5	23,9	21,6
SITC 4	62,4	55,2	7,2	37,6	84,6	31,4	53,3	15,4
SITC 5	65,5	41,1	24,4	34,5	71,5	50,1	21,4	28,5
SITC 6	79,7	63,8	15,9	20,3	78,2	57,5	20,6	21,8
SITC 7	81,5	74,2	7,3	18,5	70,6	57,6	13,0	29,4
SITC 8	85,2	72,5	12,6	14,8	80,6	66,1	14,4	19,4
SITC 9	75,2	68,3	7,0	24,8	51,2	49,0	2,2	48,8
SITC razem	80,6	67,3	13,3	19,4	75,0	58,0	17,0	25,0

Źródło: [GUS, 2015].

Kraje Unii Europejskiej były w 2004 r. ważnym rynkiem zbytu dla takich polskich dóbr, jak: surowce – SITC 2, paliwa mineralne – SITC 3 (choć ich udział w ogólnym eksporcie nie przekraczał 7%), maszyny i sprzęt transportowy – SITC 7, różne wyroby przemysłowe – SITC 8. W 2013 r. na tej liście znalazły się: napoje i tytoń – SITC 1, oleje i tłuszcze – SITC 4 (miały one jednak bardzo niewielki udział w polskim eksporcie na poziomie 0,2%) oraz różne wyroby przemysłowe – SITC 8. Dane zamieszczone w tabeli 8 pokazują, że generalnie udział obrotów wewnątrzspółnotowych w polskim eksporcie poszczególnych rodzajów dóbr zmniejszył się. Wyjątkami były: napoje i tytoń, oleje i tłuszcze oraz chemikalia (SITC 5).

2.2. Struktura towarowa polskiego importu

W badanych latach największą część polskiego importu z krajów Unii Europejskiej stanowiły: maszyny i sprzęt transportowy (SITC 7), wyroby klasyfikowane według surowca (SITC 6) oraz chemikalia (SITC 5). Łącznie było to 83% produktów przywożonych w 2004 r. do naszego kraju. Taka struktura była charakterystyczna zarówno dla importu ze „starych”, jak i z „nowych” państw ugrupowania.

Z kolei w imporcie z krajów trzecich zarówno w 2004 r., jak i w 2013 r. obecne były głównie: maszyny i sprzęt transportowy (SITC 7) oraz paliwa mineralne (SITC 3). Pierwsza grupa stanowiła ok. 35%, a druga grupa 24% dóbr importowanych do Polski spoza ugrupowania (łącznie około 60%).

Odpowiednie dane szczegółowe zawarte są w tabeli 9.

Na początku badanego okresu udział obrotów wewnątrzspółnotowych w polskim imporcie był najwyższy w przypadku takich dóbr, jak: oleje i tłuszcze (SITC 4), chemikalia (SITC 5), wyroby klasyfikowane według surowca (SITC 6) oraz inne produkty niesklasyfikowane w żadnej z pozostałych grup (SITC 9). W przypadku tych produktów ponad 80% z nich pochodziło z państw Unii Europejskiej, głównie „starych” jej członków (dane zawiera tabela 10).

W 2013 r. najwyższy udział obrotów wewnątrzspółnotowych w polskim imporcie zaobserwowano w odniesieniu do: tłuszczów i olejów oraz chemikaliów. Wtedy ok. 80% z nich zostało przywiezionych do Polski z państw-członków ugrupowania.

Tabela 9. Struktura importu Polski w 2004 i 2013 r. według SITC i kierunków (w %)

	2004				2013				
	Ogółem	UE-28 (<i>intra-trade</i>)			Ogółem	UE-28 (<i>intra-trade</i>)			Kraje trzecie (<i>extra-trade</i>)
		UE-28	„stare” kraje UE	„nowe” kraje UE		UE-28	„stare” kraje UE	„nowe” kraje UE	
SITC 0	4,8	4,4	4,3	5,2	7,3	8,8	9,0	7,6	5,4
SITC 1	0,4	0,4	0,4	0,5	0,6	0,7	0,7	0,7	0,6
SITC 2	3,4	2,1	2,1	2,7	3,3	2,9	2,7	4,2	3,9
SITC 3	9,2	2,5	1,3	10,1	11,5	2,8	1,9	7,4	23,8
SITC 4	0,4	0,5	0,5	0,5	0,4	0,6	0,6	0,7	0,2
SITC 5	14,2	17,1	17,4	15,3	14,3	19,5	20,2	15,7	7,1
SITC 6	20,7	25,1	24,7	27,5	17,3	22,8	22,3	24,9	9,7
SITC 7	38,6	40,2	41,4	32,1	33,5	33,4	34,0	30,7	33,7
SITC 8	8,2	7,7	7,9	6,1	9,1	7,7	7,9	6,9	11,0
SITC 9	0,0	0,0	0,0	0,0	2,5	0,9	0,8	1,3	4,7
SITC razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: [GUS, 2015].

Tabela 10. Udział grup krajów w imporcie Polski w 2004 i 2013 r. według SITC (w %)

Produkty wg SITC	2004				2013			
	UE -28 (<i>intra-trade</i>)			Kraje trzecie (<i>extra-trade</i>)	UE-28 (<i>intra-trade</i>)			Kraje trzecie (<i>extra-trade</i>)
	UE-28 razem	„stare” kraje UE	„nowe” kraje UE		UE-28 razem	„stare” kraje UE	„nowe” kraje UE	
SITC 0	63,3	53,3	10,0	36,7	69,8	59,8	10,0	30,2
SITC 1	63,7	52,2	11,5	36,3	60,7	49,7	10,9	39,3
SITC 2	43,7	36,2	7,4	56,3	51,7	39,5	12,2	48,3
SITC 3	18,8	8,6	10,2	81,2	14,2	8,0	6,2	85,8
SITC 4	83,1	72,1	11,0	16,9	81,5	65,8	15,7	18,5
SITC 5	83,3	73,2	10,1	16,7	79,5	68,8	10,7	20,5
SITC 6	83,3	71,0	12,3	16,7	76,8	62,8	14,0	23,2
SITC 7	71,6	63,9	7,7	28,4	58,4	49,5	8,9	41,6
SITC 8	64,3	57,4	6,8	35,7	49,8	42,4	7,3	50,2
SITC 9	87,9	87,4	0,5	12,1	21,0	15,8	5,1	79,0
SITC razem	68,9	59,6	9,3	31,1	58,5	48,8	9,7	41,5

Źródło: [GUS, 2015].

Kraje trzecie były zarówno w 2004, jak i w 2013 r. ważnym dostawcą paliw mineralnych (SITC 3), głównie gazu ziemnego i ropy naftowej, ale także surowców (SITC 2), maszyn i sprzętu transportowego (SITC 7) oraz różnych wyrobów przemysłowych (SITC 8). Udział krajów trzecich w polskim imporcie szczególnie wyraźnie wzrósł w przypadku tych dwóch ostatnich grup towarowych. Jeśli w 2004 r. przywieziono z nich do Polski około 28% maszyn i sprzętu transportowego oraz 36% różnych wyrobów przemysłowych, to w 2013 r. pochodziło z nich już 42% maszyn i sprzętu transportowego oraz 50% różnych wyrobów przemysłowych, będących przedmiotem naszego importu.

Podsumowanie

Dane przedstawione w tekście pokazują, że po rozszerzeniu Unii Europejskiej (po 2003 r.) obroty handlowe Polski z jej innymi członkami wzrosły. Porównanie tempa tego wzrostu z okresu poakcesyjnego z okresem przedakcesyjnym wskazuje, że efekt kreacji handlu był zdecydowanie bardziej widoczny przed przystąpieniem Polski do UE niż po nim. Można też stwierdzić, że efekt kreacji handlu pojawił się w odniesieniu do wymiany z „nowymi” członkami Unii. Polski

handel z nimi rósł szybciej niż ze „starymi” krajami ugrupowania⁴. Jednak dane pokazują, że najszybciej rosły obroty Polski z krajami trzecimi, a ich udział w handlu zagranicznym naszego kraju wzrósł z 19% do 25% (eksport) oraz z 31% do 41% (import).

Wydaje się, że w przypadku Polski formalne przyjęcie do Unii Europejskiej było jedynie ukoronowaniem procesów dostosowawczych do funkcjonowania w strukturach wspólnego rynku, stąd efekty handlowe unii celnej pojawiły się w polskim handlu z państwami ugrupowania znacznie wcześniej, tj. w okresie przedakcesyjnym. Efekt przesunięcia handlu w wymianie ze „starymi” państwami Unii wyczerpał się na długo przed 2004 r., ponieważ ich udział w polskim eksporcie oraz imporcie wzrastał pomiędzy 1989 r. a 1999 r., a potem zaczął się zmniejszać. Potwierdzają to badania przeprowadzone przez innych autorów [Kawecka-Wyrzykowska, Synowiec 2001; Wiśniewski, Hykawy, Jatczak, 2008]. Analiza przeprowadzona w niniejszym artykule pozwala jednak stwierdzić, że efekt przesunięcia pojawił się w kierunkach polskiego eksportu, ponieważ w latach 2004-2013 wzrastał w nim udział „nowych” państw członkowskich ugrupowania.

Dane zaprezentowane wcześniej wskazują na bardzo wyraźne przesunięcie kierunków polskiego handlu zagranicznego z wewnątrzspółnotowego na pozawspółnotowy, przeprowadzany z krajami trzecimi, co nie jest zgodne z teorią integracji. Przyczyną takiej sytuacji mogły być zmiany zachodzące w strukturze gospodarki światowej, przede wszystkim dynamiczny rozwój krajów Azji i wzrost ich udziału w handlu międzynarodowym. Dane WTO czy UNCTAD potwierdzają, że takie kraje, jak: Chiny z Hongkongiem, Korea Południowa, Tajwan czy Singapur wypierają ze światowego rynku kraje rozwinięte (a więc również „stare” kraje Unii Europejskiej) [UNCTAD Database; WTO Statistics Database].

Dodatkowym czynnikiem sprzyjającym przesunięciu kierunków wymiany z wewnątrzspółnotowego na wymianę z krajami spoza ugrupowania jest niewątpliwie bardzo dynamiczny rozwój dwustronnych umów o preferencjach handlowych [Kawecka-Wyrzykowska, 2013]. W latach 2004-2014 Unia Europejska wprowadziła w życie 16 regionalnych umów handlowych (Regional Trade Agreements – RTA), a w sprawie kolejnych 11 trwały negocjacje, między innymi z takimi krajami, jak: Indie, Kanada, Japonia, Malezja, Singapur, Tajlandia, USA⁵, które w większości są znaczącymi uczestnikami handlu międzynarodowego. Ułatwienie im dostępu do wspólnego unijnego rynku prawdopodobnie pogłębi wspomniany efekt przesunięcia.

⁴ Inne badania pokazują, że znaczenie Unii Europejskiej w polskim handlu zagranicznym maleje głównie za sprawą spadku znaczenia wymiany ze strefą euro, a przede wszystkim z Niemcami (por. [Śledziwska, 2015; Społeczno-gospodarcze efekty...]).

⁵ Stan na 20.04.2015 r. według danych WTO [Regional Trade, 2015; List of all...].

Literatura

- Budnikowski A. (2006), *Międzynarodowe stosunki gospodarcze*, PWE, Warszawa.
- Czarczyńska A., Śledziewska K. (2007), *Teoria europejskiej integracji gospodarczej*, C.H. Beck, Warszawa.
- GUS (2015), <http://swaid.stat.gov.pl/SitePages/Handel%20zagraniczny.aspx> (dostęp: 15.05.2015).
- Kawecka-Wyrzykowska E. (2013), *Preferencyjne porozumienia handlowe: ułatwienie czy bariera dla wielostronnego systemu handlowego WTO oraz handlu międzynarodowego?* Referat przygotowany na konferencję naukową PAN i Rosyjskiej Akademii Nauk, 25-26 czerwca, Warszawa, www.kawecka.eu/files/Preferencyjne_porozumienia_handlowe-2013.pdf (dostęp: 15.05.2015).
- Kawecka-Wyrzykowska E., Synowiec E., red. (2001), *Unia Europejska. Przygotowania Polski do członkostwa*, IKCHZ, Warszawa.
- List of all early announcements made to WTO, <http://rtais.wto.org/UI/PublicEARTAList.aspx> (dostęp: 20.04.2015).
- Marczewski K., red. (2011), *Koniunktura gospodarcza świata i Polski w latach 2009-2012*, IBRKK, Warszawa.
- Marczewski K., red. (2012), *Koniunktura gospodarcza świata i Polski w latach 2010-2013*, IBRKK, Warszawa.
- Regional Trade Agreements Information System, <http://rtais.wto.org/UI/PublicMaintainRTAHome.aspx> (dostęp: 20.04.2015).
- Rocznik statystyczny handlu zagranicznego 1995 (1995), GUS, Warszawa.
- Rocznik statystyczny handlu zagranicznego 1997 (1997), GUS, Warszawa.
- Rocznik statystyczny handlu zagranicznego 1998 (1998), GUS, Warszawa.
- Rocznik statystyczny handlu zagranicznego 1999 (1999), GUS, Warszawa.
- Rocznik statystyczny handlu zagranicznego 2001 (2001), GUS, Warszawa.
- Rocznik statystyczny handlu zagranicznego 2003 (2003), GUS, Warszawa.
- Spoleczno-gospodarcze efekty członkostwa Polski w Unii Europejskiej (1 maja 2004 – 1 maja 2013). Główne wnioski w związku z dziewiątą rocznicą przystąpienia Polski do UE* (2013), Ministerstwo Spraw Zagranicznych, <https://polskawue.gov.pl/Raporty,z,kolejnych,lat,czlonkostwa,Polski,w,Unii,Europejskiej,529.html> (dostęp: 19.05.2015).
- Śledziewska K. (2015), *Zmiany kierunków eksportu Polski po wejściu do UE. Znaczenie regionalnych porozumień handlowych w kształtowaniu kierunków handlu* [w:] E. Małuszyńska, G. Mazur, I. Musiałkowska (red.), *Polska – 10 lat członkostwa w Unii Europejskiej*, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, Poznań.
- Układ Europejski ustanawiający stowarzyszenie między Rzeczpospolitą Polską, z jednej strony, a Wspólnotami Europejskimi i ich Państwami Członkowskimi, z drugiej strony, sporządzony w Brukseli dnia 16 grudnia 1991 r., Dz.U. 1994 nr 11 poz. 38.

UNCTAD Database, <http://unctadstat.unctad.org/EN/> (dostęp: 19.05.2015).

Wiśniewski J., Hykawy R., Jatzak M., red. (2008), *4 lata członkostwa Polski w UE. Bilans kosztów i korzyści społeczno-gospodarczych*, Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, Warszawa, <https://polskawue.gov.pl/Publikacje,o,UE,267.html> (dostęp: 19.05.2015).

World Trade Report 2013 (2013), WTO, Geneva, https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/wtr13_e.htm (dostęp: 19.05.2015).

WTO Statistics Database, <http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFHome.aspx?Language=E> (dostęp: 19.05.2015).

Wysokińska Z., Witkowska J. (2001), *Integracja europejska: rozwój rynków*, PWN, Warszawa.

INTRA-TRADE OR TRADE WITH THIRD COUNTRIES – THE DIRECTIONS OF CHANGES IN POLISH TURNOVERS AFTER THE YEAR 2003

Summary: The aim of this paper is the analysis of the trends in Polish foreign trade after joining the EU. The subject of the research are: the total turnovers, their geographical directions and the commodity structure by SITC. A special issue is related to the share of the intra-trade in Polish total foreign trade. The results of the research, conducted for the period 2004-2013, show that the share of the European Union's countries (especially "old" ones) in Polish turnovers was apparently reduced. It seems this trend was permanent and characteristic for exports and imports of all type of the commodities, particularly for the products which were the main part of the Polish foreign trade: machines, transport equipment, chemicals and other industry goods.

Keywords: Polish foreign trade, intra-trade, extra-trade.